Старий конюх Антип поставив біля ясел дві цеберки води. Жалібно дзенькнули залізні дужки, й вода хлюпнула через вінця на вкритий соломою дерев’яний поміст низенької, тісної, підземної стайні. Старий колишній шахтар плюнув спересердя й почав замішувати палицею полову, хлюпаючи на неї пригоршнями холодну воду.

Воронько відступив од ясел на повід і все тягся до цеберки з водою.

— Ну-ну, підождеш, за шию не капає,— бурчав під ніс Антип.— Знаю, що кортить. Та ба, виходить, таке правило, що не можна.

— Гу-гу-гу-гу!—тремтів ніздрями Воронько. Широко розплющивши свої ласкаві зчорна-сині очі й нашорошивши вуха, він повертав голову то до діда, то до цеберки.

— Стривай-стривай, замішаю, тим часом ти прохолонеш трохи,— провадив своєї дід.— Небійсь, набігався за півдня?.. А то ж як?.. Зробити, товаришу, пів-упряжки — то не люльку викурити. То-то-бо й є. Упрієш, ого! ще й як упрієш. Ти думаєш, дурна голово, Антип не знає? Знає він добре... Дід Антип, голубе, бачив смаленого вовка, був під конем, був і на коні. А теперь ось, скажемо, й знов під конем — навряд уже чи й видряпається з-під нього. Куди там!.. А колись... ого-го! А ти думав як? Він, голубе, був колись не конюхом, а забойщиком, справжнім забойщиком. Краще од нього ніхто, було, не врубає вугілля. А тепер що Антип?.. Пху! абищо — конюх...

Довго ще бубонів дід, стукаючи палицею в дно ясел. Потім він обтер полою руки, витяг з кишені кисет і почав набивати люльку. Воронько нарешті переконався, що все їдно, поки дід не схоче, води не нап’ється, й заспокоївся, похнюпившись.

Сумно... Ледве миготить на землі біля ясел мідяний каганчик, то притухаючи зовсім, то часом розгоряючись. Чорна кептяга розходиться

від нього у вогкому теплому повітрі й сивим димком сповняє стайню. Чорна химерна дідова тінь нешвидко коливається на стіні, на густо поставлених дубових стовпцях, сягає до стелі з таких самих поперечок, з білими пухнатими плямами біля щілин: то розрісся слизький мох — єдина рослина в підземнім царстві пітьми.

Тиша... могильна... Глухо лунають — може, далеко, а може, й близько — стукання шахтарського кайла об тверде, як камінь, вугілля; лусне, як з пістоля стрельне, дубова поперечка під страшенною вагою землі; з грюканням, брязкотом, тупанням промайне повз стайню партія вагончиків з чорним, виблискуючим іскорцями, вугіллям — і знову все затихне, тільки й чути, як набридливо, не вгаваючи, бринить по рівчаках під стінами продольної вода.

Все згуки, давно й гаразд відомі Воронькові, згуки, що давно колись жахали його, але тепер на них він не звертав найменшої уваги, ніби й виріс під цю важку, гнітючу музику шахти.

Років з чотири тому його ганебно скрутили вірьовками люди й спустили сюди, в цю темряву, повного весняних згуків, сояшного сяйва й тепла, спустили в пекло й цілий місяць дбали про те, щоб він вважав убоге миготіння чадного каганця — за сонце, за світло, а вогке, смердюче, нерухоме повітря — за ніжний подих вільного, запашного степового вітру, могильні підземні згуки — за чудову музику степу, гнітючу, пекельну темряву — за дивну, теплу, ласкаву, зоряну літню ніч. І вони, люди, дійшли свого.

Пролинув рік, і Воронько навіть забув про все. Тільки вряди-годи, після тяжкої, неприємної праці, дрімаючи біля своїх ясел, бачив він казкові, чарівні сни. В його конячій голові виникали пишні картини минулого, й він часто-густо довго не хотів розплющувати очей, аж поки твердий закаблук старого Антипа не доводив йому, що то — сон, мрія, й більш нічого.

— Повернись! назад! проклятий! — кричав тоді своїм хрипучим голосом дід Антип, й важкою зашкарублою долонею бив Воронькові по теплих, вогких, м’яких ніздрях. Воронько спросоння високо підкидав голову, прищуливши вуха й уникаючи дідового кулака, й довго ще не міг прийти до пам’яті — де він і що він.— Ач який! ба — спить собі... Солодко, мабуть, заснулося. Ще, може, й приснилося гарненьке, хе!.. Но! здох би ти йому ще маленьким!..—лютував старий конюх, шарпаючи за повід і виводячи коня із стайні, щоб запрягти в партію порожніх вагончиків.

Воронько ніяк не міг звикнути до такої ділової несталості, збагнути, чого він часом так лютує. Адже ж він буває іноді таким лагідним, зве Воронька товаришем, навіть братом. В глибинах свого конячого серця почував він, що й дідові, мабуть, ввижаються чудові сни минулого, але свідомість, що все те — річ безповоротня, робить діда скаженим.

Були ще хвилини, й навіть по декілька разів на день, коли на Воронька невиразно, ніби з імли сучасного, віяло чудовим минулим. Це тоді саме, коли старий Антип приносив у ясла оберемок свіжого, запашного сіна, що так його любив Воронько. Сіно так гарно пахло чимсь рідним, дорогим, але далеким... А то проходила повз стайню юрба млявих шахтарів, що допіра спустились в шахту згори, й сердешний кінь чулими ніздрями удихав з їхньої брудної одежі приємний п’янкуватий пах сояшного променю й тепла.

* * *

Нудно в шахті... Воронько тільки й знав, що возив по рейках сюди та туди залізні вагончики: далеко в глибінь— порожні або з дубовими стойками (стовпцями), а звідтіля — повні сірого глею або чорного вугілля. Він ніколи не розмірковував (чи не тямив, чи не хотів) над тим, кому й задля чого потрібні ці блискучі тверді каменючки: впрягали його — він віз їх, важко ступаючи й оступаючись на шпалах, укритих глеяною липучою калюкою й посипаних жужелицею; розпрягали й вели до ясел — він пив, їв і спочивав.

Ось і зараз, підживившись трохи, він мусів поспішатись до далекого штрека[1], щоб поодтягати звідтіля вагончики, бо побіч з тим штреком шахтарі вже вибрали вугілля й вибивали стойки, що підпирали стелю, бажаючи завалити те порожнє місце (стовб).

Дід набив тютюном люльку й, поклавши її на край ясел, не поспішаючись, напоїв коня, одгорнув рукою мішку й насипав йому гарець вівса. Потім перевернув догори дном цебро, сів на нього й почав викрешувати огню. Довго він цокав кресалом по кременю й лаяв на чім світ невість кого. Нарешті губка затлілась, червоний огник від люльки освітив настовбурчені зжовта-сиві підстрижені вуси, край облупленого червоного носа й відбився в помутнілих старечих очах. Довгий хрипучий кашель хитнув сухорлявою, виснаженою довголітньою працею, постаттю дідовою, дико свиснув під низькою стелею шахти, ущух на мить і знову кинув дідом наперед і назад. З кашлем вибухнуло з трухлявих грудей люте прокляття на гірке, безпросвітне життя. Потім все затихло, й тільки Воронькове пирхання й хрустіння вівса на зубах та таємничі стукання й тріск порушували мертву тишу.

— Гей-гей! дідьку старий! — розітнулось по шахті.— Довго ще кунятимеш там? Подавай Воронька — час вагончики поодтягати!..

Дід Антип не поворухнувся. Він знав, що то галасує десятник, але не звернув уваги. Багацько їх бачив він на своїм віку й звик до їхніх покриків, лайки й навіть биття.

— Гукай, гукай собі на здоров’ячко,— бубонів старий,— така твоя собача служба. А наше діло слухати й робити своє... Підождеш — Не собі робиш, хазяїнові! Не візьме тебе лиха година, а хазяїн не зубожіє, коли Антип спочине трохи...

Промайнуло ще з чверть години. Дід мовчав, не випускаючи з зубів своєї люльки. Він підпер голову руками, обперся ліктями в коліна й тихо дрімав. Воронько теж скінчив свій овес, не схотів мішки, а,

нашорошивши вуха, дослухався до чогось, повертаючи голову на обидва боки. Почулося чвакання чобіт по калюці, блиснула лампочка й освітила стайню, Воронька в ній і зігнуту постать старого конюха.

— Чи ви бачили отаке? — обурився десятник на дідову недбалість.— Він спить, га!.. Ось я тебе як потягну отсим батогом, то ти знатимеш мені, шкарбане нікчемний, як спати, коли діло жде...

І десятник підняв із землі батога. Дід схопився, притоптав пальцем потухлу люльку і сховав у кишеню. Метушливо почав він одв’язувати від ясел повода, замахнувшись на Воронька кулаком.

— Ну-ну, не дуже кричи,— бурчав він.— Багацько вас знайдеться таких командирів...

— Щоб зараз мені кінь був у штрекові,— кинув десятник і зник.

— Зараз, зараз, прояво, бачиш, що одв’язую, не повилазило ж тобі... Диви, який лютий, галасує... Назад, проклятий!...

Старий одв’язав повода й повів Воронька низькою мокрою продольною до штреку. Коливаюче світло дідової лампочки одсвічувало в краплях на стінах мільйонами Декор. Густа темрява жахливо тремтіла й посувалася далі й далі.

Воронько почував себе неспокійно й ворушив вухами, виловлюючи з гробової тиші таємні шерехи, ще незнайомі йому. Що ближче до штрека, звідкіля вже доносилось стукання сокир у стойки, невідома тривога опанувала його істотою. Він перелякано повертав голову праворуч і ліворуч, сіпаючи поводом. Дід махнув на нього лампочкою й погано вилаявся. Але Воронько не помітив того, захоплений гострим передчуттям наглого лиха. Ноги несамохіть ступали обережніш, тіло здригалося... Страшно... Стосажнева товща зловісно мовчала, похмуро нависши над головою.

Ось і штрек. Ласкаво замиготіли праворуч шахтарські каганчики під низькою страшною стелею, котру підперто було вже тільки кількома стовпчиками: більшість було повибивано й поскладано у вагончики, що стояли низкою на рейках вздовж штрека.

— Насилу спромігся! — гукнув десятник, почувши чвакання кінських копит.— Запрягай швидше та поодтягай вагончики: зараз завалюватиме.

— Но! — повернувся дід до Воронька.

Але Воронько, піднявши голову й гостро напружившись, з скаженим переляком дивився в глибінь штрека й ловив вухами, йому самому тільки чутні, згуки.

— Но! бодай ти йому здох, анахтемо! — запінився дід і підняв ногу, щоб штовхнути коня.

Воронько присів на задні ноги, захріп і посунувся назад в темряву. "Чи не здурів оце кінь!" — здивувався дід.

Десятник нетерпляче вчепився за повода і з усієї сили потяг Воронька до себе. Кінь смиконув головою, вирвав у нього з рук поводи й, стукаючи копитами по рейках та шпалах, зник в пітьмі.

— Що за лиха година! ніколи не траплялось раніш такого,— розвів руками десятник.

Страшенна думка блискавкою промайнула старому шахтареві в голові. Він не своїм голосом гукнув:

— Хутчій тікай, хлопці, зараз завалиться!.. Скотина чує лихо...

Не треба було вдруге гукати. Шахтарі ледве встигли вихопитись, як важа стеля в стовбі[2] й над штреком, з надзвичайним грюкотом і тріском, завалилася, пощепивши товсті дубові підпори на тонісенькі трісочки.

Мабуть, з хвилину стояли люди нерухомі, скам’янілі, пополотнілі від жаху; смерть зазирнула їм у вічі. Нарешті, немов по команді, почали хреститись і дякувати Богові за рятунок.

А Воронько стояв спокійно в стайні. Підвівши голову, він смикав крізь щаблі запашне сіно, навіть не знаючи про те, що обрятував розумних людей від наглої смерті.

* * *

День за днем, місяць за місяцем, рік за роком минав нагорі, а в шахті під землею тяглась тяжка, безпросвітна довічна ніч.

Воронько возив вагончики, їв, пив. Од доброї їжі він зробився гладкий, круглий, як опецьок, але від постійної шестилітньої біганини по калюці занепав на ноги. Стоячи похнюпившись біля ясел в стайні, підгортав він по черзі то одну, то другу ногу і часто уві сні важко з присвистом зітхав.

Дід Антип давно вже зауважив, що з Вороньком діється щось погане. Не раз він підходив до нього, нагинався, стогнучи, й тикав кривим, корячкуватим пальцем коневі в коліна, вище копит, і все бурчав, все бубонів і лаявся.

— Що, товаришу, непереливки, мабуть, нам з тобою? А ти ж як думав — ми з каменю з тобою, чи що?.. Ні, брате, камінь і той не видержує, а ми ж, що не говори, живі створіння. У мене, товаришу, ще раніш твого ноги болять... і груди... ох, як болять... дихати боляче. А ти думав, ні? Ти думав, старий Антип із заліза?.. І залізо, голубе, іржавіє...

То вони тільки,— дід махав рукою в темряву,— думають, що нам зносу немає, що ми ледащо... Де вже там!.. А треба, брате, держатися. Тобі що? — дурниця. Витягнуть на-гора, й доб’ють довбнею, й шкуру здіймуть, а мене, товаришу, довбнею не дістанеш і шкури не здіймеш, хоч би й забажав. Закону такого ще поки не вийшло. Та й навіщо кому моя шкура? Бубона з неї не зробиш, надто обшарпалась... А жерти треба, живота не урезониш. Ну, й тягтиму... А чим — спитай? І сам не знаю. Висмоктали, все вимотали, нічого не зосталося.

Пройшло ще кільки тижнів. Воронько не міг вже стояти, перестав їсти, лягав, натягнувши повода, й тихо дрімав. Не знати було, чи думав він про що, чи, може, чекав тільки на смерть. І химерною здавалася думка, що над такою гладкою, здоровою й могутньою істотою витає смерть.

Завітав якось до стайні штейгер[3], прочувши, що Воронько слабий. Подивився він на лежачого коня, не поняв віри хворобі, взяв батога й тричі оперезав Воронька впоперек. Кінь не підвівся, а тільки тривожно розплющив очі, мотнув головою і знову спустив її до землі, злегка здригаючись під шипучим хльосканням батога.

— Що з ним? — звернувся штейгер до— діда Антипа.

— Ноги, сказать, ниють,— запобігливо обізвався старий, зцупивши з голови картуза.— Пройшли наскрізь вогкістю, сказать, як би риматиз...

— Ревматизм?.. Хе... Вже ти й скажеш, слухай тільки.

— Так тошно, ваше благородіє.

— Ну, то нічого його й держати тут,— промовив штейгер, штовхнувши Воронька чоботом,— видать нагора! Скажу, щоб дали другого.

— Слухаю,— муркнув десятник.

Штейгер вийшов.

— Отака-то, товаришу,— решта!

Дід, важко зітхнувши, сів на цебро біля ясел, подивився на Воронька, витяг кисет і люльку й почав колупати в ній пальцем. Дві буйні старечі сльози тремтіли на віях.

За годину прийшло чоловіка з шість кремезних байдужих шахтарів, підвели стусанами Воронька з-під ясел і повели до кліті. Там вони спутали його, повалили на кам’яні плити, скрутили вірьовками, поклали на низьку дерев’яну вагонетку й стягли в кліть. Дід Антип востаннє погладив його по крижу... Кліть піднялася, тремтячи, й Воронька обгорнула чорна-чорна страшна пітьма й скажений жах. Напруживши останню силу, він рвонувся, але цупко було затягнуто вузли на вірьовках. Воронько більш не силкувався. Його підіймали, а йому здавалося, що він падає кудись глибоко-глибоко в чорну безодню. Хвилина здалася за вічність...

...Що воно?.. Давно забутий пах залоскотав йому в носі. Воронько широко роздув ніздрі й жаденно удихав його всіма легенями. Блискавкою встало перед ним все минуле, давнє... Так, так, пахне весною, він пригадав... Що це біліє вгорі?.. Світло, справжнє, соняшне світло... Ще мить — і Воронько нагорі. Бурхливим потоком полилися йому в вуха надземні вільні згуки, дивна музика степу; блискучими пасмами золотистого сяйва засміялася до нього гаряча, весела весна. Його боляче різонуло по очах, ніби хто ножем провів по них... Але Воронько радо-радо заіржав: він ще раз бачив... сонце!..

Його розв’язали, розплутали й поставили на ноги. Молодий бадьорий шахтар сіпнув за поводи: но!..

Воронько не йшов.

— Но!..

Воронько повернув голову й мазнув другого шахтаря в обличчя ніздрями.

— Та він, товариші, нічого не бачить!..

Так. Воронько осліп, осліп в ту мить, як сонце ласкаво блиснуло йому в вічі... За довге пробування в темній проклятій шахті Воронько одвик од світла, а люди, розумні люди, підіймаючи сердегу нагору, забули зав’язати йому ганчіркою очі...

[1] Штрек — довга печера під землею, те саме, що й продольна.— Приміт. авт.

[2] Стовб — ділянка поміж двома невеличкими печерами в шахті; шар вугілля звичайно вибирають такими стовбами, заводячи з однієї й з другої печери (печі).— Приміт. авт.

[3] Штейгер — доглядач за роботою в шахті.— Приміт. авт.